

Obraz Jeana de Troy z kolekcji Wojciecha Kolasińskiego w Muzeum Narodowym w Warszawie

W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie znajduje się obraz *Modlący się mnich* zakupiony do Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie w 1888 roku jako praca nieznanego malarza hiszpańskiego (il. 1)¹. Jej właścicielem był Wojciech Kolasiński (1852–1916), malarz, kolekcjoner i restaurator obrazów, posiadacz dużej i cennej kolekcji dzieł malarskich i rzemiosła artystycznego². Władysław Wanke wspominał, że Cyprian Lachnicki, dyrektor administracyjny Klasy Rysunkowej i dyrektor honorowy Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie zatrudniał Kolasińskiego do prac konserwatorskich nad dziełami sztuki. Malarz podróżował po Europie, uczestniczył w aukcjach w paryskim Hôtel Drouot, przez pewien czas, wraz z Władysławem Tyszkiewiczem, był właścicielem Galerie Adalbert przy ul. Trębackiej w Warszawie³. Po śmierci Kolasińskiego jego żona sprzedała część zbiorów kolekcjonerom warszawskim, reszta została wystawiona w berlińskim domu aukcyjnym Rudolpha Lepkego w 1917 roku⁴. Nie wiadomo, gdzie Kolasiński nabył dzieło będące przedmiotem niniejszego artykułu. Victor Champier wspomina, że w kolekcji Lachnickiego znajdował się obraz Francisco de Zurbarána *Asceta*⁵, nie znalazł się on jednak na paryskiej aukcji Lachnickiego w 1867 roku⁶. Intrygujący

¹ Obraz został nabyty do zbiorów Muzeum Sztuk Pięknych 18.10.1888 za 150 rubli. Zob. Archiwum MNW, Akta Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie, sygn. 1b i 24. Wywieziony przez Niemców w czasie drugiej wojny światowej, rewindykowany z Krakowa w 1946.

² Na temat kolekcji Kolasińskiego zob. Władysław Wanke, *Znawca starej sztuki*, „Świat” 1916, nr 27, s. 3; SAP, t. 4, 1986, s. 62–63; Maria Kluk, *Wojciech Kolasiński (1852–1916). Painter, Conservator, Collector*, „Bulletin du Musée National de Varsovie” 1998, 39, s. 104–113; Konrad Ajewski, *Warszawskie kolekcjonerstwo militariów historycznych okresu zaborów*, cz. 1, *Zbrojownie i zbiory*, „Muzealnictwo” 2006, 47, s. 39; Hanna Benesz, Maria Kluk, *Early Netherlandish, Dutch, Flemish and Belgian Paintings 1494–1983 in the Collections of the National Museum in Warsaw and the Palace at Nieborów. Complete Illustrated Summary Catalogue*, Warsaw 2016, vol. 2, s. 352 (indeks dzieł z kolekcji Kolasińskiego w MNW); Tomasz F. de Rosset, „By skreślić historię naszych zbiorów”. *Polskie kolekcje artystyczne*, Toruń 2021, s. 17–179.

³ W. Wanke, op. cit., s. 3.

⁴ *Sammlung des Verstorbenen Herrn A. von Kolasinski – Warschau. Zweite Abteilung: Gemälde alter Meister ersten Ranges, Ausstellung Freitag den 1. Juni bis Montag den 4. Juni 1917*, Berlin 1917; K. Ajewski, op. cit., s. 39–40, s. 44, przyp. 104–110.

⁵ Victor Champier, *L’année artistique. Troisième année 1880–1881*, Paris 1881, s. 284.

⁶ Zob. *Catalogue de la collection des tableaux de M. Lachnicki*, Paris, Hôtel Drouot, le samedi 15 juin 1867, Paris 1967.

il. 1 | fig. 1

Jean de Troy (?),
Modlący się mnich
| *Praying Monk*,
ok. | c. 1680–1690,
Muzeum Narodowe
w Warszawie
| The National
Museum in Warsaw

fot. | photo Muzeum
Narodowe w Warszawie

jest fakt, że w katalogach Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie z lat 1895–1913, a więc niedługo po zakupie omawianego dzieła, figurowało ono właśnie jako praca Zurbarána⁷.

W zbiorach Musée Atger w Montpellier znajdują się dwa rysunki sangwini – Jeana de Troy (1638–1691). Jeden, ukazujący mnicha z profilu siedzącego przy niewielkim stoliku i czytającego księgę, jest sygnowany na *pas-se-partout*:

⁷ Katalog wystawy obrazów Muzeum Sztuk Pięknych w Warszawie nabytych po zamknięciu Muzeum w Pałacu Pacy zajętych w 1876 roku na Sąd Okręgowy [...] i najlepszych obrazów przyłączonych do Muzeum z b. Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa 1895, s. 13, kat. nr 48; Katalog obrazów Warszawskiego Muzeum Sztuk Pięknych znajdujących się w czasowym lokalu tegoż Muzeum przy ulicy Wierzbowej Nr 11, Warszawa, Warszawa 1900, s. 33, kat. nr 160; Katalog obrazów Warszawskiego Muzeum Sztuk Pięknych znajdujących się w czasowym lokalu tegoż Muzeum przy ulicy Wierzbowej Nr 11, Warszawa 1902; Katalog obrazów Warszawskiego Muzeum Sztuk Pięknych znajdujących się w czasowym lokalu tegoż Muzeum przy ulicy Wierzbowej Nr 11, Warszawa 1908, s. 33, kat. nr 160; Pius Weloński, Katalog obrazów Warszawskiego Muzeum Sztuk Pięknych, znajdujących się w czasowym lokalu tegoż Muzeum przy ulicy Wierzbowej No 11 (Plac teatralny) ułożył P. Weloński, Warszawa 1909, s. 43, kat. nr 308; idem, Katalog obrazów Warszawskiego Muzeum Sztuk Pięknych, znajdujących się w czasowym lokalu tegoż Muzeum przy ulicy Wierzbowej (Plac Teatralny) No 11 ułożył P. Weloński, Warszawa 1913, s. 43, kat. nr 308.

il. 2 | fig. 2

Jean de Troy,
Studium siedzącego mnicha z profilu
| *Study of a Seated Monk in Profile*,
sangwina, biała kredka | sanguine,
white crayon,
36 × 245 cm,
Musée Atger, legat
Xaviera Atgera
z 1829 | legate
of Xavier Atger
from 1829, nr inw.
| inv. no. MA 186
recto, Musée
Atger, faculté
de médecine de
l'Université de
Montpellier

fot. | photo © Université
de Montpellier

il. 3 | fig. 3

Jean de Troy,
Studium mnicha en face z książką
| *Study of a Monk en Face with a Book*,
sangwina, biała kredka | sanguine,
white crayon,
34,5 × 28,5 cm
| 34,5 × 28,5 cm,
legat Xaviera Atgera
z 1829 | legate
of Xavier Atger
from 1829,
nr inw. | inv. no.
MA 187 recto, Musée
Atger, faculté
de médecine de
l'Université de
Montpellier

fot. | photo © Université
de Montpellier

*Etude de portrait d'un cordelier / de Troy fecit Monspeli (il. 2)*⁸. Drugi, sygnowany: *Etude de portrait d'un cordelier / de troy fecit* prezentuje odpoczywającego zakonnika w ujęciu en face, opierającego dłoń na otwartej księdze (il. 3)⁹. W obydwu szkicach modelem był ten sam młody mężczyzna. Na podstawie tych rysunków Robert Mesuret uznał obraz olejny *Portret zakonnika (il. 4)* ze zbiorów Musée des beaux-arts w Narbonne za dzieło Jeana de Troy¹⁰.

W przeciwieństwie do znanych, cenionych i wpływowych przedstawicieli rodziny de Troy, Jean nadal pozostaje twórcą słabo rozpoznanym, choć prowadzone od wielu lat badania środowiska artystycznego Tuluzi i Montpellier w okresie baroku pozwalają na coraz lepsze poznanie jego *œuvre*¹¹. Pochodził z rodziny artystycznej, jego młodszy brat François de Troy (1645–1730) był malarzem nadwornym króla angielskiego Jakuba II podczas jego wygnania we Francji oraz dyrektorem Akademii Królewskiej Malarstwa i Rzeźby w Paryżu w latach 1708–1711. Natomiast bratanek, Jean-François de Troy (1679–1752), należał do grona cenionych i wpływowych artystów na dworze Ludwika XV, pełnił również funkcję dyrektora Akademii Francuskiej w Rzymie w latach 1738–1752.

W 1674 roku Jean de Troy, nie uzyskawszy stanowiska *peintre des capitouls* w Tuluzie, przeniósł się do Montpellier. Dzięki protekcji kardynała Pierre'a de Bonzi, arcybiskupa Narbony i przewodniczącego Stanów Langwedocji, rozpoczął tam działalność artystyczną i edukacyjną. W 1679 roku otrzymał kredyt w wysokości czterystu liwrow i otworzył w Montpellier akademię malarstwa, która funkcjonowała do roku 1687¹². Trafiły do niego najważniejsze zamówienia w Montpellier, wykonał wiele portretów oficjalnych, jak również kompozycji religijnych do tamtejszej katedry, otrzymywał również zamówienia na obrazy do dekoracji prywatnych siedzib wpływowych urzędników magistratu i możnowładców.

Wiadomo, że ok. 1665 roku Jean de Troy odbył podróż do Rzymu, towarzysząc Antoine'owi de Trinquaire'owi, mnichowi ze zgromadzenia kordelierów w Montpellier, synowi wpłyowego Samuela de Trinquaire'a, pana de La Greffe'a. Antoine de Trinquaire trzykrotnie pełnił funkcję prowincjała zakonu, był wielkim miłośnikiem sztuki i to prawdopodobnie jego wizerunek widnieje na obrazie w zbiorach Musée des beaux-arts w Narbonne¹³. Kontakty artysty ze zgromadzeniem wynikały również z tego, że jego młodszy brat Pierre de Troy należał do zakonu kordelierów w Tuluzie.

⁸ Jean de Troy, *Studium mnicha en face z księżką*, sangwina, biała kredka, 34,5 × 28,5 cm, legat Xaviera Atgera z 1829, nr inw. MA 187 recto, Musée Atger, faculté de médecine de l'Université de Montpellier.

⁹ Jean de Troy, *Studium siedzącego mnicha z profilu*, sangwina, biała kredka, 36 × 24,5 cm, legat Xaviera Atgera z 1829, nr inw. MA 186 recto, Musée Atger, faculté de médecine de l'Université de Montpellier.

¹⁰ Jean de Troy, *Portret zakonnika*, olej, płótno, 170 × 145 cm, Musée des beaux-arts, Narbona, nr inw. 859.3.73, w zbiorach od 1859, z dawnej kolekcji Maurice'a Peyre'a, por. Robert Mesuret, *Jean de Troy*, „Gazette des beaux-arts” 1955, janvier, s. 40, 44. W literaturze spotyka się dwie wersje nazwiska, z przedrostkiem „de” lub bez. Sam artysta podpisywał się: *Jean Troy* lub *Troy*.

¹¹ *Le portrait toulousin de 1550 à 1800*, dir. Jean Penent, Christian Pelign, Jean-Paul Suzzoni, kat. wyst., Musée des Augustins, Toulouse, 1987–1988, Toulouse 1987, s. 85–93; *Dessins français du XVIIe siècle dans les collections publiques françaises*, kat. wyst., Musée du Louvre, Paris 1993, s. 266; Dominique Brême, *François de Troy 1645–1730*, kat. wyst., Musée Paul-Dupuy, 1997, Toulouse 1997, s. 14–18.

¹² *Le portrait toulousin...*, op. cit., s. 86; D. Brême, op. cit., s. 15. Królewska Akademia Malarstwa i Rzeźby w Paryżu, dekretem z 1676 zezwalała na tworzenie akademii regionalnych.

¹³ Jean Penent, Christian Peligry, Jean-Pierre Souzzoni, *Le portrait toulousain. Catalogue d'exposition*, Musée des Augustins, Toulouse, 1987–1988, Musée des Augustins, Toulouse 1987, s. 89–91; *Dessins français du XVIIe siècle...*, op. cit., s. 266, kat. nr 138.

il. 4 | fig. 4

Jean de Troy,
Portret zakonnika
Portrait of a Monk,
 ok. | c. 1675–1690,
 Musée des beaux-arts,
 Narbona | Narbonne

fot. | photo © Jean Lepage,
 Palais-Musée des
 Archevêques de Narbonne

Bracia Mniejsi Obserwanci (franciszkanie) zwani byli we Francji kordelierami – od słowa *corde* ('sznur'), którym przepasane były ich habity. Zakon franciszkanów w Montpellier – według tradycji – został erygowany przez św. Franciszka z Asyżu podczas jego wizyty w Langwedocji, a konsekrowany przez kardynała Gui Foucauda w 1264 roku¹⁴. W okresie średniowiecza było to ważne miejsce kultu religijnego. W 1564 roku klasztor został całkowicie zniszczony przez protestantów podczas toczących się wówczas wojen religijnych. Na początku lat trzydziestych XVII wieku klasztor, znacznie pomniejszony w stosunku do budowli gotyckiej, został

¹⁴ Artykuł dostępny w Internecie: <<https://archives-pierresvives.herault.fr/ark:/37279/vta55958e95d6d78>>, [dostęp: 17 maja 2022].

ponownie przejęty przez kordelierów. W 1791 roku, podczas dyktatury jakobińskiej, budynki zostały wystawione na sprzedaż i po raz drugi przeszły w posiadanie protestantów. W 1930 roku kościół i dawne pomieszczenia klasztorne utraciły swe funkcje kultowe – zostały zaadaptowane na potrzeby działalności kulturalnej miasta (mieszcząc w swoich wnętrzach sale kinowe).

Wspomniany już *Portret zakonnika* w kolekcji Musée des beaux-arts w Narbonne przedstawia siedzącego mężczyznę w habitie franciszkańskim, pochłoniętego lekturą. Na drewnianym składanym stoliku leży otwarta księga, obok niej czaszka, za nią widocznych jest kilka ksiąg i mosiężny lichtarz ze świecą. Zakonnik ubrany jest w ciemnobrązowy habit, przewiązany w pasie białym sznurem z dołączonym do niego różańcem. Cela jest przestronna, pozbawiona dekoracji, ukazuje prostotę i ubóstwo panujące w zgromadzeniu kordelierów w Montpellier.

Znajdujący się w zbiorach warszawskich obraz *Modlący się mnich* przez wiele lat uznawany był za pracę Zurbarána. Dopiero Juliusz Starzyński i Michał Walicki w 1938 roku przypisali dzieło Andrei Sacchiemu¹⁵. Również Jan Białostocki, wspólnie z Walickim, opowiedział się za twórcą włoskim, nie precyzując jednak kręgu i szkoły¹⁶. Pierre Rosenberg zasugerował natomiast autorstwo François de Troy¹⁷. Dopiero Barbara Brejon de Lavergnée powiązała obraz warszawski z twórczością Jeana de Troy¹⁸.

Przypisanie obrazu warszawskiego Jeanowi de Troy wydaje się w pełni uzasadnione. Podobnie jak w przypadku płótna z Narbony, artysta przedstawił tu surowe wnętrze, typowe dla francuskiego klasycyzującego baroku z jego monumentalną architekturą. Siedzący przy niewielkim drewnianym stoliku mnich wsparł głowę w geście zadumy, drugą ręką podtrzymuje palcami otwartą przed nim księgę. Mężczyzna został ukazany en face, w centrum kompozycji, wypełniając prawie całą powierzchnię płótna. Uwagę zwraca szczególnie jego bosa stopa, wydobyta mocnym światłem, kontrastującym z ciemnym habitem. Zakonnik ubrany jest w brązowy habit, przewiązany w pasie białym sznurem z trzema węzłami i różańcem. Wnętrze bardzo przypomina to z kompozycji z Narbony, z identycznymi prostymi meblami, pochodzącymi prawdopodobnie z dawnego wyposażenia klasztoru w Montpellier. Obydwa płótna świadczą o znakomitym opanowaniu warsztatu i biegłości artysty w operowaniu rysunkiem i światłocieniem. Kompozycja narbońska, z licznymi retuszami i pożąłkłym werniksem, różni się nieznacznie w swym ogólnym wyrazie od warszawskiego płótna, którego kolorystyka jest chłodniejsza i prawie monochromatyczna – co pozwala na wyeksponowanie bogactwa niuansów barwnych. Szczególną uwagę zwraca sposób potraktowania partii w półcieniu, z wyraźnym zaakcentowaniem konturów brył, wydobywanych przy pomocy intensywnego światła, jak prawa dłoń mnicha, jego lewe przedramię i bosa stopa czy księga leżąca na brzegu stolika. Dominujący w całości kompozycji intensywny kontrast świetlny był powodem początkowego przypisania obydwu płócien artystom hiszpańskim: Juanowi de Ribalta, Alonso Cano czy Zurbaránowi¹⁹.

¹⁵ Juliusz Starzyński, Michał Walicki, *Katalog galerii malarstwa obcego*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1938, s. 25, kat. nr 44.

¹⁶ Jan Białostocki, Michał Walicki, *Malarstwo europejskie w zbiorach polskich 1300–1800*, Warszawa 1955, s. 498, kat. nr 177; *Malarstwo europejskie. Katalog zbiorów*, red. Andrzej Chudzikowski, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1967, t. 2, s. 267, kat. nr 1662.

¹⁷ Niezachowany list do Jana Białostockiego, wzmiankowany na karcie obiektu, Zbiory Dawnej Sztuki Europejskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie.

¹⁸ *Dessins français du XVIIe siècle...*, op. cit., s. 266, kat. nr 138 b.

¹⁹ J. Penent, C. Peligry, J.-P. Souzzoni, op. cit., s. 89.

il. 5 | fig. 5

Malarz nieznany
 | unknown painter,
Modlący się mnich
 | *Praying Monk*,
 ok. | c. 1895,
 Muzeum Narodowe
 w Warszawie
 | The National
 Museum in Warsaw

fot. | photo Muzeum
 Narodowe w Warszawie

Nieznane są okoliczności i daty powstania obu obrazów. Françoise Collange wspomina, że pobyt Jeana de Troy w Rzymie ok. 1675 roku i kontakt z tamtejszym malarstwem miały decydujący wpływ na rozwój talentu artysty²⁰, po powrocie do Francji malarz zaczął otrzymywać liczne zlecenia²¹. Wspomniane prace Jeana de Troy dla zakonu kordelierów mogą pochodzić lat osiemdziesiątych XVII stulecia, okresu najbardziej twórczego w jego karierze. Portrety mnichów pochodzą prawdopodobnie z wyposażenia klasztoru w tym mieście.

²⁰ *Les collectionneurs Toulousains du XVIIIe siècle. L'Académie royale de Peinture, Sculpture et Architecture*, kat. wyst., Musée Paul-Dupuy, Toulouse, 2001, Toulouse 2001, s. 234–235.

²¹ Ibidem.

Medytujący zakonnik z warszawskiego obrazu przytrzymuje prawą dłoń otwartą inkunabul z widniejącym napisem: *LIBER XII*. Być może artysta nawiązał w ten sposób do reguły franciszkańskiej, opracowanej przez założyciela zgromadzenia w latach 1209–1221 i zatwierdzonej przez papieża w 1223 roku. Rozdział XII (Księga XII) *O idących do saracenów i innych niewiernych* nakazuje zakonnikom prowadzenie misji ewangelizacyjnej wśród niewierzących i innowierców, co wydawało się szczególnie istotne w okresie kontrreformacji. Reguła Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów, oparta na pierwotnych założeniach św. Franciszka z Asyżu, określała sposób życia mnichów. Odsobnieni, skupieni na modlitwie i po wyrzeczeniu się wszelkich dóbr materialnych, mieli być gotowi do niesienia pomocy ubogim i potrzebującym. Po okresie krwawych wydarzeń wojen religijnych we Francji zakonnicy starali się kontynuować misję ewangelizacyjną, przekazaną im przez założyciela zgromadzenia.

Studia rysunkowe mnicha z muzeum Atgera w Montpellier, jak również obrazy z Musée des beaux-arts w Narbonne i Muzeum Narodowego w Warszawie, mogły stanowić część większego projektu artystycznego – tworzonej dla zakonu galerii portretów sławnych duchownych końca XVII stulecia. Zachowane inwentarze rozwiązyanych podczas rewolucji francuskiej zgromadzeń zawierają m.in. spisy portretów osób duchownych i innych dzieł sztuki, przejętych lub zabezpieczonych przez rząd²².

Kolekcja Wojciecha Kolasińskiego do dziś nie została gruntownie przebadana. Wciąż niewiele wiadomo o jego aktywności kolekcjonerskiej. W latach 1877–1896 Muzeum Narodowe w Warszawie zakupiło od marszanda wiele dzieł, część zaginęła podczas drugiej wojny światowej²³. Berlińska aukcja jego zbiorów malarstwa i rzemiosła artystycznego świadczy o bogactwie i różnorodności jego zainteresowań, ilustruje wiedzę i rozmach prowadzonej działalności.

W zbiorach warszawskiego Muzeum Narodowego znajduje się niedokończona kopia *Modlącego się mnicha* (il. 5) o nieznanej proveniencji, przypisana omyłkowo Stanisławowi Czajkowskiemu (1878–1954)²⁴. Obraz powstał prawdopodobnie po 1895 roku, kiedy dzieło Jeana de Troy, jeszcze jako praca Zurbarána, było wyeksponowane w siedzibie Muzeum Sztuk Pięknych, najpierw w Domu Neprosa, przy ul. Wierzbowej 11, a od 1916 roku w galerii na ul. Podwale 15. Jest to typowa praca akademicka, rodzaj ćwiczenia warsztatowego, prowadzonego w ramach zajęć w warszawskiej Klasie Rysunkowej. Wydaje się, że oryginał był cennym dziełem w zbiorach powiększającego się Muzeum Sztuk Pięknych, skoro stał się obiektem edukacyjnym.

²² Plafon w siedzibie Cours des Comptes, Aides et Finances (obecnie siedziba sądu), dwa ołtarze dla katedry Św. Stefana, obie realizacje wykonane w 1687.

²³ H. Benesz, M. Kluk, op. cit., t. 2, s. 352.

²⁴ Olej, płótno, 170 × 103 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inw. MP 3564 MNW.